

Ф. 1252 (Штаб-офицерский Корпус Жандармерии в Одессе). Оп. 1. Спр. 159. Арк. 9, 10.

4. *Приложение к всеподданнейшему отчету Одесского градоначальства за 1891 г.* (1891 г.). ДАОО (Держ. архів Одеської області). Ф. 1. Оп. 11. Спр. 170. Арк. 23.

5. *Сборник Херсонского земства, издаваемый Херсонской губернской земской Управой.* Херсон : Типография Н. О. Ващенко, 1874. № 5 (май). Отделение II.

6. *Сборник Херсонского земства, издаваемый Херсонской губернской земской Управой.* Херсон : Типография Н. О. Ващенко, 1874. № 6 (июнь). Отделение I.

7. (2000) Страницы истории благотворительности в Одессе. *К 100-летию вступлении графа М. М. Толстого в должность попечителя Одесской городской публичной библиотеки* : материалы конф. (г. Одесса, 4 дек. 1997 г.) Одесса : Друк. 136 с.

8. Терещенко Г. И., Ланчуковская Л. И. (1994) *Благотворительное движение в Одессе. «Одеси – 200»* : тези доп. міжнар. наук.-теоретич. конф. (м. Одеса, 6-8 верес. 1994 р.). Одеса. Вип. 1. С. 45-47.

9. Шмаков А. (1870) *Исторический очерк основания и развития г. Одессы.* Памятная книжка Одесского градоначальства на 1870 г. Одесса : Типография П. Фанцова,. С. 46-89.

10. (2006) *Юго – Запад. Одессика : историко-краеведческий научный альманах.* Одесса : Из-во «Optimum». 354 с.

РАЦІОНАЛЬНА БЛАГОДІЙНІСТЬ: ДО ІСТОРІЇ БУДИНКІВ ПРАЦЕЛЮБНОСТІ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ У ХІХ ст.

Тетяна Єрич

кандидат історичних наук

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

У ХІХ ст. в Російській імперії отримує розвиток приватна світська благодійність. Виникають різноманітні благодійні товариства, богадільні, притулки, будинки для ночівлі тощо. Більшість з цих установ передбачали надання грошової допомоги певним категоріям населення. Як правило, ця допомога мала разовий характер і не рятувала від злиднів. Організацій, які б допомагали людині

знайти або відновити своє місце в реальному житті завдяки чесній праці було небагато. Навіть при великому бажанні працювати, бідній людині було дуже непросто знайти роботу: хто захоче взяти до себе погано одягнену людину, без документів? Простіше було просто жебракувати та сподіватися на милостиню на вулиці.

Шукаючи шляхи ліквідації жебрацтва та злиднів, держава намагалася залучити нужденних до праці. Перший указ щодо заснування так званого «будинку для праці» було видано ще імператрицею Катериною II в 1775 р. Законом передбачалося відкриття зазначеного закладу, куди належало розміщати «молодих ледацюг» з метою спонукати їх отримувати кошти на існування «за допомогою роботи» [5, с.19]. В цьому ж році у «Положенні про губернії» відкриття «будинків для праці» доручалося приказам громадського піклування: «... у цих закладах дають роботу, їжу, одяг або гроші... Сюди беруть дійсно нужденних, що можуть працювати та добровільно звертаються до закладу» [6, с. 42]. Поступово ця ініціатива отримала розповсюдження в державі, а відповідні заклади назву – «будинки для праці», які стали однією з форм надання допомоги нужденним при їх бажанні чесно працювати.

У 1838 році було затверджено статут Московського комітету для розгляду справ про жебраків, що просять милостиню, за яким передбачалося відкриття в губернських містах добровільних «будинків для праці». Однак це було не єдине нововведення. Окрім добровільних закладів передбачалося й відкриття будинків примусової праці, куди відправляли професійних жебраків і нужденних.

До того ж, досвід існування будинків для праці виявив багато внутрішніх проблем, однією з яких стало забезпечення законності та порядку в означених закладах. Зрозуміло, що народ сюди потрапляв різний, тому й правопорушення та злочини стають супровідним фоном існування будинків для праці. Тому поступово будинки для праці набувають рис закритих закладів, на кшталт виправних колоній або в'язниць, мешканці яких перебувають під постійним наглядом поліції. Заклади отримують нову назву – будинки працелюбності.

Існували спеціальні правила для мешканців таких будинків. Знову прибулі протягом 6 місяців перебували на випробувальному терміні, по закінченню якого ділили на два розряди: нужденних гарної поведінки та жебраків ненадійної поведінки. Щодо першої категорії – їх переводили або до будинків для праці, або дозволяли працювати на дому, виплачуючи заробітну плату в розмірі 4 копійки за добу та половину ціни за заказ. Друга категорія залишалася в будинку

працелюбності закритого типу, під постійним наглядом караулу; їм доручалися найбільш важкі види роботи та заборонявся вихід на зовні [1, с. 3].

З часом в домах працелюбності виникли окремі підрозділи для дітей, чоловіків, жінок, людей похилого віку. Дітей навчали грамоті та ремеслам. Більшість старих мешканців будинків працелюбності потребували догляду та медичної допомоги, тому поступово ці відділення перетворювалися на богадільні.

Досить актуальним на той час стало відкриття будинків працелюбності для жінок. Одним з перших був так званий Демидівський будинок працелюбності, відкритий у Санкт-Петербурзі в 1833 р. відомим промисловцем і меценатом Анатолієм Демидовим, який пожертвував на його облаштування 500 тис. руб. Метою цієї установи була «...допомога бідним особам жіночої статі у знаходженні можливості для виконання певних видів рукоділля, завдяки якому вони могли чесним та корисним шляхом заробляти на утримання себе та своєї родини» [2, с. 138]. У Демидівському будинку працелюбності постійно мешкало від 50 до 70 жінок, щоденно приходили на роботу ще 150 – 300. Працівниці забезпечувалися харчуванням, необхідними інструментами та матеріалами для роботи. Цікаво, що саме при Демидівському будинку працелюбності в 1837 році було відкрито перші дитячі ясла в Росії, у яких діти знаходились протягом всього дня на повному пансіоні. Пізніше, в 1894 р. Демидівський будинок працелюбності було перетворено на перше в Російській імперії жіноче комерційне училище.

Ще один з прикладів. У 1865 р. було затверджено статут Товариства заохочення до праці, засновниками якого стали А. Стрекалова, О. Торлецька, С. Яковлев, С. Мертваго, С. Стрекалов, П. Хрущов [7, с. 63]. Основною увагою цього товариства користувалися жінки, які могли отримати роботу – або у швейній майстерні або на дому. Поки жінки були на роботі, їх діти знаходилися під наглядом у дитячій кімнаті. Для грамотних дівчат з бідних родин організували школу кравців. У Товариства була своя народна їдальня, пекарня, що постачала жінкам якісний хліб за доступною ціною, а найбідніші працівниці отримували його безкоштовно.

Одним з найбільших прихильників раціональної благодійності був барон Отто Буксгевден, завдяки старанням якого до кінця XIX ст. будинки працелюбності було відкрито майже в 30 містах держави. До 1895 р. в Російській імперії діяло 54 будинки працелюбності.

Як правило, в будинках працелюбності виконували некваліфіковану (чорну) роботу, як то щипання пеньки, виготовлення паперових мішків, конвертів, матраців з волоса, тіпання клоччя. Жінки шили, розчісували пряжу, в'язали. Однак у деяких

зкладах існували й більш «модні» виробництва – білошвейні майстерні для жінок і шевські школи для хлопчиків.

Практично всі дома працелюбності існували завдяки дотаціям з боку держави або приватних благодійників. Бюджети цих закладів складалися з членських внесків, добровільних пожертв, прибутку від продажу виробленої продукції, плати за виконання робіт на користь міста, коштів, одержаних від благодійних концертів, лотерей, «кружкового збору» тощо.

У 1895 р. імператриця Олександра Федорівна заснувала комітет Піклування про будинки працелюбності та будинки для праці в Росії. Фактично цей комітет організаційно очолив всю роботу з піклування та благодійності в державі. На початку 1900-х років в імперії діяло майже 140 будинків працелюбності, а перед початком Першої світової війни їх кількість збільшилася до 282. Кількість осіб, що отримували роботу та допомогу в цих закладах перевищувала 20 000 [4, с. 62].

Окрім будинків працелюбності для дорослих в Російській імперії XIX ст. набула розповсюдження форма дитячих установ подібного профілю, які часто називали дитячими притулками працелюбності. Стисло розглянемо історію їх становлення.

Перші дитячі дома працелюбності були відкриті ще на початку XIX ст. Вони являли собою жіночі навчальні заклади II розряду, в яких на повному утримуванні жили та навчалися дівчата з бідних родин. До середини XIX ст. такі заклади діяли в Санкт-Петербурзі, Москві, Сибіру [3, с. 182]. З 1847 р. ці заклади отримали загальну назву – Єлизаветинські училища – на честь імператриці Єлизавети Олексіївни, яка опікувалася цими установами та залишила їм у спадок понад півмільйонну рублів. Наприкінці XIX ст. в державі з'являються так звані Ольгінські жіночі притулки працелюбності.

Дома працелюбності для хлопців у XIX ст. скоріше нагадували виправні колонії закритого типу, як наприклад дитячий притулок Миколи Рукавишнікова. До притулку поряд з жебраками та нужденними потрапляли й малолітні злочинці, яких за допомогою праці держава сподівалася повернути до нормального життя. В притулку існували свої майстерні – теслярські, шевські, палітурні тощо. До того ж вихованців притулку навчали азам арифметики та грамоти.

Всі будинки працелюбності об'єднував головний принцип соціального підприємництва: нужденні могли отримати роботу для того, щоб на зароблені кошти забезпечити себе всім необхідним. Водночас, кожна з цих установ мала свої особливості.

Історія українського суспільства містить чисельні прояви доброчинності та меценатства. Реальна, а не декларована допомога постраждалим, хворим та збіднілим є складовою частиною нашої національної історії [8, с. 159]. Використовувати позитивний досвід минулих поколінь, розвивати й підтримувати важливі благодійні акції, допомагати нужденним і хворим – саме це повинно стати основою виховання людини нової генерації.

Література

1. Гришина Я. *Социальное предпринимательство как инновационно-правовая основа обеспечения имущественных потребностей*. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. 2013. №2-3.
2. Гусакова З. Е. *Дом трудолюбия*. Ученье – свет. Кем быть, или образование в Саратовской области. Справочно-краеведческое издание. Саратов: Приволжское. кн. изд-во, 2006.
3. *Петербургский дом трудолюбия для мальчиков-подростков в Галерной гавани*. СПб., 1897.
4. Северюхин Д. Я. *Попечительное общество о доме трудолюбия для детей-подростков в Галерной гавани*. Энциклопедия благотворительности. Санкт-Петербург. 2015.
5. Сперанский С. *Рабочие дома в России и за границей*. С.19.
6. Тархов С. А. *Изменения административно-территориального деления России за последние 300 лет*. География. 2001. № 15.
7. Храпоничева Е. *Дома трудолюбия*. Московский журнал. 1999. № 9.
8. Циганенко Л.Ф. *Досвід доброчинної діяльності дворянства Бессарабії в галузі освіти (XIX – початок XX ст.)*. Гуржіївські історичні читання: Збірник наукових праць. Черкаси: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2012. Вип. 5.

БЛАГОДІЙНІСТЬ ЯК ДУХОВНО-РЕЛІГІЙНИЙ ФЕНОМЕН

Олексій Запорожченко

кандидат філософських наук, доцент
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Традиційно вважається, що феномен благодійності як духовної і, навіть, прагматичної цінності є набуттям розвитку християнської ментальності. Дійсно, найбільш спорідненими поняттями є такі християнські цінності, як милосердя,